

توصیفی از مستعمرات بریتانیا در جهان

۱۲ اردیبهشت ۱۴۰۱ ساعت ۱۳:۱۹

عمده‌ترین مستعمرات انگلیس تا قبل از جنگ جهانی اول به هند و کشورهای خاورمیانه از جمله ایران و افغانستان محدود بود. البته ایران هیچ‌گاه به طور کامل تحت استعمار انگلیس درنیامد؛ اما به شکل نیمه استعماری، تحت حمایت این کشور بود.

انگلیس یا امپراطوری بریتانیا، بزرگترین کشور استعمارگر دنیا در دوران استعمارگری محسوب می‌شد. این کشور کمی دیرتر از استعمارگران پیر، وارد این وادی شد؛ اما چنان گوی سبقت را از آنان ربود که دیگر آفتاب در بریتانیای کبیر غروب نمی‌کرد. این کشور، مستعمرات زیادی را در آسیا، آفریقا و آمریکا از آن خود کرد. تعداد مستعمرات این کشور به حدی زیاد بود که بدون اغراق، پرداختن به یکی از آنها نیز در این نوشته نمی‌گنجد. با این حال ما تلاش کرده‌ایم تا نگاهی بسیار کلی به بخشی از مهمترین مستعمرات این کشور و اقدامات استعماری آن بیندازیم. با ذکر این نکته که مهمترین مستعمرات انگلیس، شامل هندوستان و کشورهای خاورمیانه بود.

مستعمرات انگلیس قبل از جنگ جهانی اول

عمده‌ترین مستعمرات انگلیس تا قبل از جنگ جهانی اول به هند و کشورهای خاورمیانه از جمله ایران و افغانستان محدود بود. البته ایران هیچ‌گاه به طور کامل تحت استعمار انگلیس درنیامد؛ اما به شکل نیمه استعماری، تحت حمایت این کشور بود. در این دوران مهمترین مستعمره انگلیس، کشور هند بود. در واقع بخشی مهمی از فعالیت‌های استعماری این کشور نیز در پیوند با موضوع هند قرار داشت. چنانچه بر سر حفظ مستعمرات خود در هند، وارد رقابت با روسیه شد و در راستای این رقابت، مستعمراتی را در خاورمیانه از آن خود کرد. زیرا مسیر رسیدن به هند، از راه کشورهای خاورمیانه همچون ایران و افغانستان می‌گذشت. تسلط بر هند از قرن شانزدهم آغاز شد، زمانی که با تجار هلندی دچار اختلاف شد و از این وضعیت نهایت استفاده را برد. اقدام تجاری هلندی‌ها در افزایش قیمت لفل از سه به هشت شیلینگ خشم ناویانماجرا جوی انگلیسی را برانگیخت و به دنبال آن‌این دریا نوردان و بازرگانان تصمیم گرفتند در عرصه تجارت شرق داخل شوند. از این رو ملکه الیزابت اول با تقاضای آنان در سال ۱۶۰۰ میلادی موافقت کرد. از این رو یک سال پس از آن نخستین کشتی کمپانی به فرماندهی لنکستر دربیست و چهارم ژانویه ۱۶۰۱ میلادی به سوی آب‌های شرق به حرکت درآمد. در هر صورت، این موضوع بهانه لازم را برای تاسیس کمپانی هند شرقی ایجاد کرد.

کمپانی هند شرقی در سال ۱۶۰۰ تاسیس شد و از این جهت نقطه عطف مهمی برای بریتانیایی‌ها بود. «این سازمان بیش‌تر پول و توان خود را در توسعه حضور مستعمراتی در هندوستان متمرکز ساخت. این حضور شامل کشتزارها، کارخانه‌ها، و انبارهای

تدارکاتی متعدد، همچنین شهرک‌های کوچک و دژهایی برای نگهداری از آن‌ها می‌شد. عمده محصولات محلی صادره به انگلستان شامل پنبه و ابریشم مرغوب، همین‌طور مقادیر زیادی چای، رنگ و ادویه جات می‌شد. بریتانیایی‌ها همچنین اقدامات سنجیده‌ای به عمل آوردند تا رهبران محلی هند را متقاعد سازند که به مهاجرنشینان و بازرگانان بریتانیایی در واردات و صادرات کالاها کمک کنند.»^۲

اما همانطور که گفته شد مستعمرات انگلیس تنها به هند محدود نشد، بلکه این کشور بسیاری از کشورهای حاشیه خلیج فارس، ایران، ترکیه، مصر، فلسطین، عربستان و عراق را کم و بیش زیر نفوذ اقدامات استعماری خویش درآورد. در اواخر قرن ۱۹ میلادی، کشورهای امپریالیستی، جهان را کاملاً بین خود تقسیم کرده بودند و اکثر مستعمرات تحت حاکمیت انگلیس و فرانسه بود. در این میان، انگلستان دارای ۲۴۰۹ میلیون کیلومتر مربع مستعمره با جمعیتی حدود سیصد و نه میلیون نفر بود.^۳

در این راستا، بخش مهمی از اهداف استعماری انگلیس در ایران و در دوره قاجار شکل گرفت. انگلیس توانست با قراردادهای استعماری فراوان با شاهان قاجاری، بسیاری از مطامع استعماری خود را محقق کند. این کشور در مواردی با سازش با روسیه، صدمات جبران‌ناپذیری به ایران زد که نمونه آن را می‌توان در قرارداد ۱۹۰۷ و قرارداد ۱۹۱۵ مشاهده کرد که طی این قراردادها، ایران رسماً میان دو کشور تقسیم شد. روند استعمارگری بریتانیا تا قرن بیستم ادامه داشت و طی جنگ جهانی اول و بعد از آن شتاب بیشتری نیز گرفت.

روند استعمارگری انگلیس در زمان جنگ جهانی اول و بعد از آن

انگلیس در زمان جنگ جهانی اول و بعد از آن نیز دست به اقدامات استعماری زیادی زد. اقداماتی که تبعات بسیار سنگینی برای مردم خاورمیانه داشت. این کشور با قرارداد سایکس-پیکو که در همراهی با فرانسه منعقد شد، به مرزبندی سرزمین‌های جدا شده از عثمانی پرداخت و آنها را با فرانسه تقسیم کرد. مرزبندی‌های جدید، بدون توجه به قومیت، مذهب و زبان مردم خاورمیانه صورت گرفت و سرآغاز اختلافاتی شد که هنوز هم ادامه دارد.

انگلیس توانست تا سال ۱۹۳۹ بسیاری از مستعمرات خود را حفظ کند، اما با وارد شدن به جنگ جهانی دوم، تقریباً قدرت گذشته خود را از دست داد و از نفوذ و تسلط این کشور کاسته شد. از این روش استعماری این کشور نیز تا حدودی تغییر کرد. چنانچه «از ۱۹۴۵ تا ۱۹۵۱ دولت انگلستان این سیاست را پیش گرفت که با کمک‌های مالی به پیشرفت اقتصادی مستعمرات آفریقایی‌اش آنها را اندک اندک و پله پله به سوی دولت‌های خودگردان و سپس به کشورهای مستقل در چارچوب ملت‌های هم سود به پیش برد.»^۴

انگلیس با زیرکی تمام و با درک شرایط جنبش‌های مردمی، از این سیاست استفاده کرد و گفت‌وگوهای متعددی را با رهبران جنبش‌های ضداستعماری برپل کرد. براین اساس از آنجا که «در جنبش‌های ملی گرایان مستعمره‌های آفریقایی جریان‌های مارکسیستی کم‌توان و ناچیز بود، دولت انگلستان توانست با رهبران آفریقایی هم چون «نکرومه» و «نیرره» به گفت‌وگو نشیند. در «کنیا» چون از سال ۱۹۵۲ قبیله‌های «مائومائو» - جامعه پنهانی که با انگلستان در ستیز و با مسیحیت ناهمساز بود - سر به شورش زدند، بازداشت رئیس ملی گرایان «کنیاتا» گفت و گوها را چند گامی به بن بست کشانید اما در پایان دهه ۱۹۵۰ گفت و شنید از سر گرفته شد.»^۵

اما علیرغم تمام تدابیر، هند توانست در سال ۱۹۴۷ استقلال خود را به دست آورد. هر چند نفوذ این کشور همچنان بر بسیاری از کشورهای خاورمیانه همچون عراق، ایران و... پابرجا بود. انگلیس تا پایان دهه ۱۹۶۰ در ایران حضور داشت و با اقدامات مداخله‌گرایانه، توانست نیازهای نفتی خود را تامین کند. اما در نهایت این کشور به دلیل ضعف سیاسی و نظامی که بخش مهمی از آن متأثر از شرکت در جنگ جهانی دوم بود، مجبور شد دست از فعالیت‌های استعماری خود بردارد. هر چند بعد از آن نیز، این کشور در قالب استعمار نو و با سیاست‌هایی چون فروش تسلیحات نظامی، مداخله در امور سیاسی و سایر اقدامات غیرمستقیم، به فعالیت‌های استعماری خود به شکلی دیگر ادامه داد.

فهرست منابع

۱. عباسعلی آذرنیوشه، "نقش کمپانی هند شرقی انگلیس در تشدید کشمکش‌های استعماری (در ایران آغاز عصر قاجار ۱۷۵۰-۱۸۵۹م)" مطالعات شبه قاره، دوره ۲، شماره ۲۰، (پاییز ۱۳۹۰) ص ۱۰.
۲. دان ناردو، عصر استعمارگری، ترجمه مهدی حقیقت‌خواه، تهران، نشر ققنوس، ۱۳۸۶، ص ۴۱.
۳. مصطفی اسکندری، شناخت استعمار، قم، مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی(ص)، ۱۳۸۹، ص ۳۰.
۴. مهران توکلی، استعمار، استعمارگری، استعمارزدایی، جهان سوم، تهران، نشر نی، ۱۳۸۵، ص ۹۴.
۵. همانجا.

آدرس مطلب :

[جهان-بریتانیا-مستعمرات-توصیفی/48714](https://www.cafetari.kh.com/news/48714)